Archive of SID

فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۲، بهار ۱۳۸۷، صفحات ۱۰۹– ۱۲۸

کارایی نسبی مدیریت دارایی و بدهی (ALM) در بانکداری اسلامی*

دکتر بیژن بیدآباد**
مشاور اقتصادی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، تهران
محمود الهیاری‌فرد***
کارشناس اقتصادی اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک ملی ایران، تهران
تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۲/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۸/۱۰/۱۳

چکیده

در این مقاله ساختار مدیریت دارایی و بدهی و ابزارهای مربوط به آن در بانکداری اسلامی بررسی و تحلیل می‌شود. از آنجا که در بانکداری اسلامی سپرده‌گذاران در منافع بانک شریک هستند لذا می‌توان گفت که بانکداری اسلامی به‌دنبال حداکثر سازی منافع ذی‌نفعان از جمله سپرده‌گذاران است، از این‌رو، تفاوت‌هایی در شیوه‌های مدیریت دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف مشاهده می‌شود. این تفاوت اول آنکه ناشی از متفاوت بودن نظام حسابداری بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف است و دوم آنکه حرمت ربا و ویژگی‌های فقهی آن مبین آن است که عامل زمان به تنهایی عامل تعیین‌کنندهٔ افزایش بازدهی سرمایه نیست و مشارکت در سود و یا زیان ناشی از سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد، رکن اساسی معاملات پولی تلقی می‌شود. این دو عامل مهم در مدیریت دارایی و بدهی بانکداری اسلامی قابل توجه هستند. ویژگی‌های اثر این عوامل در این دو نوع بانکداری در ایجاد ارزش افزوده اقتصادی بررسی می‌شود و در نهایت، با مقایسهٔ شاخص‌های مالی در این دو نوع بانک به کارایی بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف می‌رسیم.

واژه‌های کلیدی: مشارکت در سود و زیان؛ بانکداری؛ بانکداری اسلامی؛ مدیریت دارایی و بدهی

طبقه‌بندی JEL: G21 ;G24

---

* این مقاله در کنفرانس زیر پذیرفته و ارائه گردیده است:
The 3rd International Conference on Islamic Banking and Finance: Risk Management, Regulation and Supervision. Jakarta, Indonesia, 23-24 February, 2010.

** مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: bijan@bidabad.com
*** پست الکترونیکی: m_allahyarifard@bmi.ir

www.SID.ir

Archive of SID

۱. مقدمه

مدیریت دارایی و بدهی دربرگیرندهٔ مجموعه‌ای از ابزارها و روش‌های فنی است که خلق ارزش برای سهامداران و کنترل ریسک را مدنظر قرار می‌دهد. از آنجا که یکی از وظایف اصلی مدیریت مالی بانک‌ها مدیریت دارایی و بدهی است از این‌رو، بانک‌ها به‌منظور افزایش سودآوری خود با نظارت بر ریسک به‌منظور حداقل نمودن ضرر و زیان ناشی از معاملات خود از تکنیک‌های مدیریت دارایی‌ها و بدهی[1] (ALM) استفاده می‌نمایند. ارزیابی مناسب از وضعیت مدیریت دارایی و بدهی یک بانک مستلزم درک صحیح از ماهیت دارایی‌ها و بدهی‌ها، مشتریان، اقتصاد و محیط رقابتی حاکم بر آن بانک خواهد بود. بنابراین، قبل از ارائه و شناخت نسبت به ابزارهای مدیریت دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی معرفی چارچوب‌های بانکداری اسلامی، ساختار دارایی و بدهی، بازار، مشتریان، و سایر عوامل تأثیرگذار بر مدیریت دارایی و بدهی الزامی است.

ادامهٔ مقاله به‌صورت زیر سازماندهی می‌شود. بخش دوم همخوانی و ناهمخوانی نظریات اقتصادی با اقتصاد اسلامی را بررسی می‌کند. در بخش سوم ساختار دارایی‌ها و بدهی‌ها در بانکداری اسلامی ارائه می‌شود. بخش چهارم به بررسی برخی از شاخص‌ها در بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف می‌پردازد. بخش پنجم به نتیجه‌گیری اختصاص دارد.

۲. همخوانی و ناهمخوانی نظریات اقتصادی با اقتصاد اسلامی

یکی از اهداف مورد نظر در اقتصاد اسلامی ایجاد ارزش افزوده و حداکثر سازی رفاه اجتماعی در اقتصاد است. از طرفی نظریات اقتصاد رفاه و همچنین نظریات نوین مدیریت درکسب‌وکار، به‌ویژه در بانکداری نوین بین‌الملل، به‌دنبال خلق ارزش و حداکثر سازی منافع ذی‌نفعان است. شاید یکی از دلایل حرمت ربا در اقتصاد اسلامی ناشی از تأثیرگذاری تموجات بازار پول در بخش حقیقی اقتصاد باشد که منجر به واگرایی اقتصاد از رشد متعادل بلندمدت و عدم تعادل در بازار پول و سایر بازارها خواهد شد. از این‌رو، می‌توان همخوانی در نظریه‌های اقتصادی متعارف با اقتصاد اسلامی را مشاهده نمود هر چند که این همخوانی در تمامی نظریه‌های اقتصادی مشاهده نمی‌شود. تمایز اصلی بانکداری اسلامی و متعارف را می‌توان در اصل حرمت ربا دانست، در این میان ملاحظات ربوی و غیرربوی در معاملات متأثر از استنباط عقلی فقها و دانشمندان اقتصاد اسلامی است و در این میان وجود اختلاف آرا و نظرها اجتناب‌ناپذیر است. بیدآباد و هرسینی[2] (۱۳۸۲) با توسل به اصل حکمت در اصول فقه که قواعد شریعت را مبتنی

---

[1] Assets and Liabilities Management (ALM)

[2] برای اطلاعات بیشتر به http://www.bidabad.com/doc/reba9.html مراجعه شود. این موضوع به نحو دیگری در بیدآباد و الهیاری‌فرد (۱۳۸۴) تشریح شده است.

www.SID.ir

Archive of SID

بر عقل است، معیارهایی برای تشخیص محدودهٔ ربا معرفی می‌نمایند. بر تشخیص عملیات مالی ربوی و غیرربوی در برقراری چهار شرط خلاصه می‌شود که نخست اینکه وام دهنـده در سـود و زیان فعالیت اقتصادی وام گیرنده سهیم باشد و دوم نرخ دریافـت مـازاد (بهـره) نبایـد از پـیش مشخص و شرط شود و سوم گرفتن بهره در قرض‌های مصرفی ربا است و چهارم خرید و فـروش ارز به معنی تبدیل پول داخلی به اسـعار خـارجی ربـا نیـست. براسـاس ایـن معیارهـا عملکـرد بانک‌های غیرربوی با رویکردهای مدیریت دارایی و بدهی همگامی خاصی را می‌طلبد، به نحـوی که با به‌کارگیری تکنیک‌های مدیریت دارایی و بدهی مـی‌تـوان کـارایی و کارامـدی ایـن شـیوهٔ بانکداری را بهبود بخشید. بانکداری اسلامی نیز همانند بانکداری متعارف به‌دنبال حداکثر سازی ثروت سهامداران است با این تفاوت که سهامداران حقیقی بانک اسلامی شامل تمامی ذی‌نفعـان اعم از سپرده‌گذاران، سرمایه‌گذاران و شرکای تجاری خواهـد بـود. ثـروت سـهامداران از طریـق ارزش بازاری سهام، مبلغ سود پرداختی و خلق ارزش قابل اندازه‌گیری است. ارزش بازاری سهام و یا خلق ارزش متأثر از سه عامل: جریانات نقدی[1] ناشی از توانایی مالی سهامداران، زمان‌بنـدی جریـات نقـدی، و ریـسک‌هـای موجـود در جریـان نقـدی اسـت. در بانکـداری اسـلامی نیـز حداکثر سازی ثروت سهامداران از طریق حداکثر سازی خلق ارزش مدنظر است کـه ایـن شـیوه باید با رعایت اصول تعریفی فوق دربارهٔ ربا صورت پـذیرد. در ایـن مقالـه شـاخص ارزش افـزوده اقتصادی به‌عنوان معیار خلق ارزش مد نظر قرار می‌گیرد.

۳. ساختار دارایی‌ها و بدهی‌ها در بانکداری اسلامی

شناخت ساختار دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی مستلزم آن است تا به‌طور مختـصر مـروری بر اقلام دارایی‌ها و بدهی‌ها که مبتنی بر شریعت اسلامی است، داشته باشیم.

دارایی‌ها و بدهی‌ها در بانکداری اسلامی

منبع و مأخذ دارایی‌ها در بانک اسلامی همانند بانکداری متعارف ناشی از ارزش ویژه و بدهی‌هـا خواهد بود، به بیان دیگر رکن اساسی در سودآوری بانک اسلامی که ناشـی از دارایـی‌هاسـت بـا منشأ داخلی، تحت عنوان ارزش ویژه و با منشأ خارجی تحت عنوان بدهی‌هـا معرفـی‌مـی‌شـوند. دارایی‌های با بازده بانکداری اسلامی که در قالب مصارف معرفی می‌شوند، متأثر از منابع پـولی و ثروت حقوق صاحبان سهام و یا منابع سپرده‌گذاران اسـت، کـه برحـسب درجـهٔ نقـدینگی آنهـا می‌تواند در قالب یکی از عقود اسلامی معرفی شوند.

---

[1] Cash Flows

www.SID.ir

Archive of SID

جدول ۱. ساختار کلی دارایی و بدهی در بانک اسلامی

دارایی‌ها	بدهی‌ها و حقوق صاحبان سهام
دارایی‌های جاری:	بدهی‌ها:
موجودی نقد	حساب‌ها و اسناد پرداختنی
سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت	سپرده‌های بانک‌ها و مؤسسات اعتباری
حساب‌ها و اسناد دریافتنی	سپرده‌های امانی
مطالبات	سپرده‌های سرمایه‌گذاری
تسهیلات اعتباری در قالب عقود اسلامی	سود سهام پرداختنی
سرمایه‌گذاری‌های مستقیم	حساب‌های پرداختنی بلندمدت
دارایی‌های ثابت:	اعتبارات دریافتی بلندمدت
دارایی‌های ثابت مشهود	حقوق صاحبان سهام:
دارایی‌های ثابت نامشهود	سرمایه
سرقفلی	اندوخته قانونی
سایردارایی‌ها	اندوخته احتیاطی
	سود و زیان انباشته
جمع دارایی‌ها	جمع بدهی و حقوق صاحبان سهام
اقلام زیر خط دارایی‌ها	اقلام زیر خط بدهی‌ها
تعهدات مشتریان بابت فروش محصولات و خدمات بانکداری اسلامی	تعهدات بانک بابت فروش محصولات وخدمات بانکداری اسلامی

موجودی نقد

این نوع از دارایی در بانکداری اسلامی همانند سایر بانک‌های متعارف به‌منظور پرداخت تعهدات بانک نگه‌داری می‌شود. عدم بازدهی این نوع از دارایی‌ها و تبعات سوء ناشی از عدم کفایت نقدینگی و یا به بیان دیگر افزایش ضرر و زیان ناشی از ریسک نقدینگی، کمیته دارایی و بدهی[1] (ALCO) را برآن داشته تا تبادلی[2] بین هزینهٔ نگه‌داری نقدینگی و ریسک نقدینگی انجام دهند. به‌طور کلی میزان بهینهٔ نگه‌داری نقدینگی (LR_t) از رابطهٔ ۱ به‌دست خواهد آمد:

$$LR_t = \frac{AL_t + ELS_t}{ELN_t} \geq \sigma \qquad (۱)$$

AL_t نقدینگی ناشی از دارایی، ELS_t برآورد نقدینگی ناشی از بدهی، ELN_t برآورد نقدینگی

[1] Asset Liability Committee (ALCO)
[2] Trade off

www.SID.ir

Archive of SID

مورد نیاز در زمان.

در این رابطه نشان داده شده است که نسبت نقدینگی در زمان مورد نظر می‌بایست بیشتر از قدر مطلق یک انحراف معیار (σ) باشد. در بانکداری اسلامی واریانس جریان نقدینگی مورد نیاز کمتر از بانکداری متعارف است زیرا نرخ بازدهی در بانکداری اسلامی به‌دلیل مکانیزم(سازوکار)های مشارکت در سود و زیان (PLS) منبعث از نرخ بازدهی در بخش حقیقی اقتصاد است و این موجب ثبات در نرخ بهره و جریانات وام‌دهی و سپرده‌گذاری خواهد شد. زیرا نرخ بازدهی مربوط به ساختارهای تولیدی است و باثبات است و برعکس آن نرخ بهره در بازارهای پولی کم ثبات است. وقتی سازوکارهای مشارکت در سود و زیان نرخ بهره در بازارهای پولی را به نرخ بازدهی در بخش تولید به‌صورت قراردادهای مستقیم میخکوب می‌کند در نتیجه نرخ بهره به تبعیت از نرخ بازدهی باثبات می‌شود. باثبات شدن نرخ بهره (نرخ بازدهی منابع به‌کارگرفته شده در بانکداری مشارکت در سود و زیان) در سمت عرضه تقاضا برای منابع پولی (سرمایه‌گذاری) منجر به تثبیت نرخ بهره سپرده‌ها (یا سود سپرده‌ها در مشارکت در سود و زیان بانک) می‌شود و در نهایت جریانات نقدی بانک تثبیت می‌شوند. زیرا سپرده‌گذاران نیز همانند متقاضیان منابع در بانکداری مشارکت در سود و زیان به‌عنوان شرکای تجاری و تأمین‌کنندگان منابع مالی طرح‌های اقتصادی در بانکداری اسلامی خواهند بود. همان‌طور که در نمودارهای ۱ و ۲ نشان داده شده نرخ بازدهی و جریانات وام دهی و سپرده‌گذاری در بانکداری اسلامی با ثبات‌تر از بانکداری متعارف است.

نمودار ۱. بانکداری اسلامی

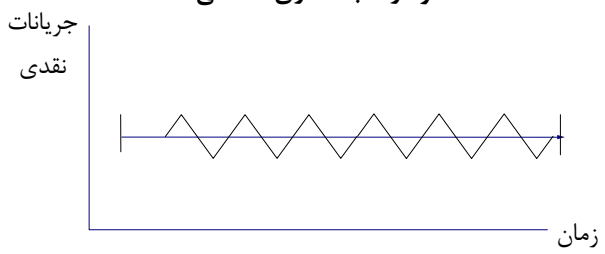

نمودار ۲. بانکداری متعارف

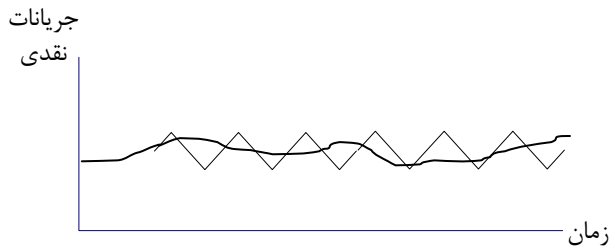

www.SID.ir

Archive of SID

از این‌رو، همان‌طور که در نمودار ۳ نشان داده شده است منحنی ریسک نقدینگی در بانکداری اسلامی به سمت پایین انتقال (افزایش شیب) می‌یابد و بدین ترتیب میزان نقدینگی بهینه در بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف کمتر خواهد بود.

نمودار ۳. تبادل بین ریسک نقدینگی و هزینه نگه‌داری نقدینگی

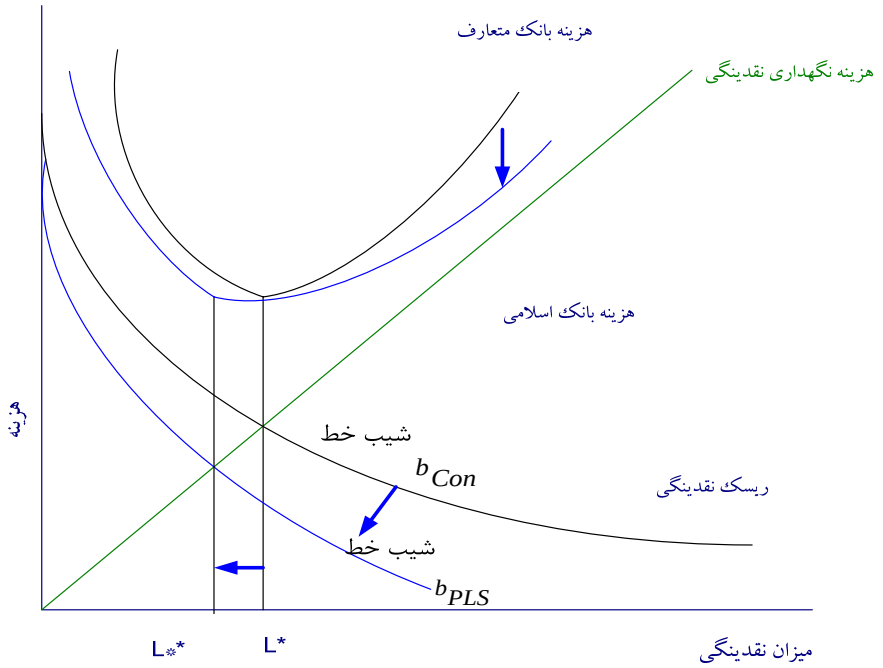

نمودار ۳ وضعیت بهینه نقدینگی مورد نیاز بانک را در دو شیوهٔ بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف نشان می‌دهد. به بیان دیگر، در این نمودار تبادل ریسک نقدینگی و هزینهٔ فرصت نگه‌داری دارایی‌های نقد نشان داده شده است. مطابق نمودار با افزایش دارایی‌های نقدی هزینهٔ ریسک نقدینگی کاهش می‌یابد (نزولی بودن نمودار ریسک نقدینگی)؛ از طرفی با افزایش دارایی‌های نقدی، هزینهٔ فرصت نگه‌داری دارایی‌های نقد (صعودی بودن هزینهٔ نگه‌داری نقدینگی) افزایش می‌یابد. در هر نقطه از میزان دارایی‌های نقد (نقدینگی مورد نیاز در محور افقی) مجموع هزینه‌های ناشی از ریسک نقدینگی و هزینهٔ نگه‌داری نقدینگی به‌صورت دو نمودار تجمعی U شکل در بالای شکل برای دو نوع بانکداری متعارف و اسلامی نشان داده شده است. میزان بهینهٔ نقدینگی از تلاقی نمودار هزینهٔ نگه‌داری نقدینگی و ضرر و زیان ناشی از عدم

www.SID.ir

Archive of SID

کفایت نقدینگی در دو نوع سیستم بانکداری در نقاط L^{*} برای بانکداری متعارف و L^{**} برای بانکداری اسلامی نشان داده شده است.

کاهش نقدینگی مورد نیاز در بانک اسلامی موجب خواهد شد تا هزینهٔ فرصت نگه‌داری دارایی‌های نقد کاهش یافته و منابع در مقایسه با بانکداری متعارف به سمت سرمایه‌گذاری‌های مشارکتی که عملاً به مثابه خرید دارایی‌های کم ریسک است، حرکت نماید. زیرا عملاً مشارکت در سود و زیان مستلزم اقدامات نظارتی بانک بر عملیات وام گیرنده نیز است که این نظارت ریسک کمتر و افزایش بازدهی سرمایه وام داده شده را بهتر محقق می‌نماید. برای تطبیق شاخص‌های مالی هر دو شیوهٔ بانکداری سهم دارایی‌های نقد و به بیان دیگر سهم نقدینگی مورد نیاز از محل دارایی‌ها و بدهی‌ها را در بانکداری اسلامی و متعارف به ترتیب با b_{PLS} و b_{Con} نشان می‌دهیم. براساس استدلال انجام شده از نمودارهای قبل به این نتیجه خواهیم رسید که رابطه $b_{Con} > b_{PLS}$ برقرار است.

دارایی‌ها با درجهٔ نقدینگی بالا

بانک‌های اسلامی به‌منظور استفاده از دارایی‌های نقدی خود می‌توانند نسبت به خریداری برخی از دارایی‌های با بازده اقدام نمایند. این نوع از دارایی‌ها به‌رغم درجهٔ نقدینگی بالا دارای بازدهی هستند و بانک‌ها می‌توانند از بازدهی حاصل از مشارکت در طرح‌های سرمایه‌گذاری نیز بهره‌مند شوند. صکوک[۱] و اوراق مشارکت نمونه‌ای از این نوع از دارایی‌هاست که جانشین اوراق قرضه در بانکداری اسلامی شده است. نگه‌داری این نوع از دارایی‌ها وابسته به وضعیت نقدینگی، نرخ تورم، نرخ بازدهی در بخش حقیقی اقتصاد و همچنین شرایط اقتصادی و مقررات و ... خواهد بود.

حساب‌ها و اسناد دریافتنی

منشأ این نوع از دارایی‌ها ناشی از تسهیلات اعتباری بانک اسلامی در قالب عقود اسلامی خرید

---

[۱] صکوک یکی از ابزارهای تأمین مالی اسلامی است که مبتنی بر عقد اجاره است. صکوک یا اوراق بهادار اجاره می‌تواند براساس دو عقد اجاره عادی و یا اجاره به شرط تملیک باشد. در نوع اول انتشار اوراق و ارائه آنها به دارندگان سرمایه به‌منظور در اختیار گرفتن منابع پولی صورت می‌گیرد. سرمایه به وکالت از صاحبان اوراق صرف خرید کالاهای سرمایه‌ای و مصرفی بادوام به منظور انجام عقد اجاره با افراد مورد نیاز این کالاها خواهد شد. در پایان مدت اجاره، کالاها در بازار کالاهای اسقاطی به فروش می‌رود. اجاره بها در مقاطع معین پس از کسر هزینه در اختیار صاحبان اوراق قرار خواهد گرفت. در نوع اوراق اجاره به شرط تملیک پس از پایان مدت اجاره کالای اجاره داده شده به‌طور مجانی و یا در مقابل دریافت مبلغی به تملیک مستأجر در خواهد آمد. برای اطلاع بیشتر به اوراق بهادار اجاره (صکوک اجاره)، (۱۳۸۶) مراجعه شود.

www.SID.ir

Archive of SID

دین است. خرید این نوع از دارایی‌ها توسط بانک تابعی از درجه اعتباری مشتری، نرخ بازدهی و شرایط اقتصادی خواهد بود.

مطالبات

مطالبات بانک، آن دسته از دارایی‌های خریداری شده ناخواسته‌ای است که مشمول مخاطرات اعتباری بانک می‌شود. مجموع مطالبات معوق و سررسید گذشته تسهیلات اعتباری اعم از دولتی، غیردولتی، بدهی بدهکاران بابت اعتبارات اسنادی پرداخت شده در قالب عقود اسلامی، اسناد دریافتنی لاوصول و ... در این طبقه قرار می‌گیرند. کیفیت این نوع از دارایی‌ها از نظر بازدهی در بانک‌ها اعم از اسلامی و غیراسلامی بسته به نوع وثائق رهنی و غیررهنی متفاوت است که برای محاسبهٔ ذخیرهٔ مطالبات مشکوک الوصول و ریسک اعتباری مورد توجه کمیته دارایی و بدهی (ALCO) قرار می‌گیرد. استاندارد ذخیرهٔ مطالبات مشکوک‌الوصول (مجموع ذخیره عمومی و اختصاصی) نسبت به مانده تسهیلات اعتباری می‌بایست در حد قابل قبولی (استاندارد ۲ درصد مانده خالص تسهیلات اعتباری) باشد. یکی از امتیازات بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف افزایش شفافیت[1] در اقلام ترازنامه‌ای است، زیرا مشارکت در سود و زیان (PLS) موجب خواهد شد تا اقلام مطالبات مشکوک‌الوصول و معوق کاهش یابد. در صورت ورشکستگی و شکست طرح سرمایه‌گذاری مبلغ سرمایه‌گذاری به‌طور مستقیم به حساب هزینه منظور می‌شود و در این حالت صورت‌های مالی در بانکداری اسلامی از شفافیت بیشتری نسبت بانکداری متعارف برخوردار خواهد بود.

تسهیلات اعتباری در قالب عقود اسلامی

عمده فعالیت‌های مؤسسات واسطه‌گر مالی مربوط به تسهیلات اعتباری است، به بیان دیگر مؤسسات واسطه‌گر مالی در دو بازار پول فعالیت می‌کنند به نحوی‌که از یک سو تقاضاکننده منابع پولی سپرده‌گذاران و از سوی دیگر عرضه‌کنندهٔ منابع پولی به سرمایه‌گذاران هستند. درآمد این مؤسسات ناشی از تفاوت بین سود دریافتی و سود پرداختی است که در اصطلاح بانکی تحت عنوان حاشیهٔ سوددهی[2] یا شناخته می‌شود. حرمت ربا از سوی اسلام و سایر ادیان الهی و همچنین کار و فعالیت به‌عنوان محور خلق ارزش از جمله ویژگی‌های خدمات و محصولات بانکداری اسلامی است و از این‌رو، در این نوع بانک گرایش به سمت عقود مشارکتی

---

[1] Transparency
[2] Markup

www.SID.ir

Archive of SID

با سود متغیر خواهد بود.

به‌طورکلی فروش دارایی‌ها در قالب محصولات اعتباری به شرح جدول ۲ قابل تقسیم‌بندی است.[۱] هر چند بسیاری از این محصولات به نظر وارد در حریم ربا هستند[۲] ولی مورد استفاده بانک‌های اسلامی نظیر ایران قرار دارند.

جدول ۲. محصولات اعتباری در بانکداری اسلامی

قرض‌الحسنه		عقود مشارکتی		عقود مبادله‌ای	
محصول	نوع بازدهی	محصول	نوع بازدهی	محصول	نوع بازدهی
ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، تعمیرات مسکن، کمک هزینهٔ تحصیلی، کمک برای ایجاد مسکن در روستاها و سایر واحدهای تولیدی و صنعتی	کارمزد ثابت	مضاربه (عام و خاص)، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه‌گذاری مستقیم، مزارعه، مساقات	مشارکت در سود (سود متغیر)[۳]	فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، سلف، خرید دین، جعاله، استصناع	سود معین[۴]

محصولات اعتباری رایج در بانکداری اسلامی فعلی را می‌توان به سه بخش عمدهٔ عقود قرض‌الحسنه، مشارکتی و مبادله‌ای تقسیم نمود. در تسهیلات اعتباری قرض‌الحسنه بانک‌ها مجاز به دریافت سود نیستند و کارمزد می‌بایست معادل خدمات انجام شده دریافت شود. حجم این نوع از دارایی‌ها می‌بایست معادل منابع قرض‌الحسنه تعیین گردد. بازدهی عقود مشارکتی می‌بایست بر مبنای فعالیت در بخش حقیقی اقتصاد و مبتنی بر مشارکت در سود و زیان (PLS) حاصل از سرمایه‌گذاری تعیین شود. از طرفی بازدهی عقود مبادله‌ای برمبنای فروش مجدد دارایی به متقاضی خواهد بود. دربارهٔ این عقود از نظر شبهات ربوی معامله اتفاق نظر وجود ندارد.[۵] و فقط در اینجا ارجحیت معاملات از نظر فقه اسلامی که مورد توافق و اجماع صاحب‌نظران است، بر محصولات اعتباری مبتنی بر عقود مشارکتی است، هر چند که نظام‌های

---

[۱] برای اطلاعات بیشتر، به هدایتی و همکاران (۱۳۸۱) مراجعه شود.

[۲] برای اطلاعات بیشتر، به بیدآباد و هرسینی (۱۳۸۲) مراجعه شود.

[3] Variable Rate

[4] Flat Rate

[۵] لازم است توضیح داده شود که برخی ضرورتی بر انجام تقسیم‌بندی عقود در قالب قرض‌الحسنه، عقود مشارکتی و مبادله‌ای ندانسته و برخی معتقدند که عقود جعاله و استصناع می‌تواند در قالب عقود مشارکتی تعریف گردند.

www.SID.ir

Archive of SID

نظارتی و حسابداری فعلی جوابگوی نیاز واقعی نظام بانکداری غیرربوی نیست.[۱] ایجاد بازار ثانویه برای خرید و فروش گواهی سپرده در این نوع از سرمایه‌گذاری، استفاده از ابزار بیمه سپرده‌ها و انتقال ریسک عملیاتی به سپرده‌گذاران و همچنین اخذ کارمزد توسط بانک از جمله فرآیندها و سازوکارهای مطرح است.[۲]

سرمایه گذاری مستقیم

یکی دیگر از اقلام دارایی‌ها از طریق توسعه زیرساخت‌ها توسط بانک‌های اسلامی است که در قالب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم بانک‌ها در طرح‌های زیربنایی بزرگ است.[۳]

منابع پولی قابل سرمایه‌گذاری ناشی از بدهی (سپرده‌ها)

عمده‌ترین اقلام بدهی بانک‌های غیرربوی، انواع سپرده‌هایی است که از سوی بخش‌های مختلف اعم از حقیقی و حقوقی، خصوصی و دولتی سپرده‌گذاری شده‌اند. سپرده‌های بانک اسلامی را می‌توان به‌طور کلی به سپرده‌های قرض‌الحسنه و سرمایه‌گذاری تفکیک نمود. سپرده‌های قرض‌الحسنه اعم از جاری و پس‌انداز فاقد هزینهٔ مالی برای بانک خواهند بود. نوع دیگری از انواع منابع بانکی شامل سپرده‌های سرمایه‌گذاری است که بانک اسلامی براساس سازوکار مشارکت در سود و زیان می‌تواند به‌عنوان واسطه‌گر وجوه در بخش‌های مختلف اقتصادی به‌کار بگیرد و بازدهی حاصل از آن را به نسبت زمان و سهم‌الشرکه به سپرده‌گذار پرداخت نماید. بر این اساس در بانکداری اسلامی همهٔ سپرده‌های قرض‌الحسنه می‌بایست در اختیار تسهیلات اعتباری قرض‌الحسنه قرار گیرد.

سرمایه

سرمایه مهم‌ترین شاخص در ثبات مالی بانک محسوب می‌شود. یکی از استانداردهای بین‌المللی

---

[۱] برای اطلاعات بیشتر به بیدآباد و الهیاری‌فرد (۱۳۸۴) مراجعه شود. الگوی جدیدی از بانکداری اسلامی، در این مقاله مطرح است و این الگو با استفاده از سازوکار PLS از طریق اتصال سپرده‌گذاران به طرح‌های سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد اجرا شدنی خواهد بود. این طرح در مراحل اولیهٔ خود می‌تواند در سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت بخش‌های مسکن و ساختمان و بازرگانی در قالب عقود مشارکتی و مضاربه‌ای به محک اجرای آزمایشی برسد.

[۲] برای اطلاعات بیشتر، به بیدآباد و همکاران (۱۳۸۷) مراجعه شود.

[۳] چنانچه این نوع سرمایه‌گذاری‌ها دولتی باشند و بازدهی آنها کمتر از بازدهی بخش حقیقی اقتصاد باشد می‌بایست از دولت یارانه دریافت شود.

www.SID.ir

Archive of SID

کمیته نظارتی بال[۱] ۱ و ۲ شاخص کفایت سرمایه است. شاخص کفایت سرمایه[۲] از نسبت مجموع سرمایهٔ جزء اول[۳] و دوم[۴] به دارایی‌های موزون به ریسک‌های اعتباری (در بال۱) و همچنین ریسک‌های اعتباری، عملیاتی و بازار (در بال ۲)[۵] حاصل می‌شود. این نسبت برای بانک‌های عضو کمیته نظارتی بال می‌بایست حداقل ۸ درصد = δ باشد (رابطه ۲).

$$CA = \frac{C1 + C2}{RWA} >= \delta \qquad (۲)$$

در رابطه ۲ C1 نشانگر سرمایه اصلی است، که شامل سرمایه پرداخت شده، اندوخته‌ها اعم از قانونی و احتیاطی، صرف سهام و سود و زیان انباشته و C2 شامل همهٔ ذخایر به استثنا ذخیره استهلاک است. در مخرج کسر RWA نشانگر دارایی‌های موزن به ریسک است که بر اساس استاندارد کمیته نظارتی بال ۱ دارایی‌های موزون به ریسک اعتباری و بر اساس استاندارد کمیته نظارتی بال ۲ دارایی‌های موزون به ریسک‌های اعتباری، عملیاتی و بازار به منظور محاسبه کفایت سرمایه در نظر گرفته می‌شوند.

تفاوت ساختاری فعالیت بانکداری متعارف و بانکداری اسلامی در بعد فعالیت‌های اقتصادی موجب شده است تا نظرهای مختلفی دربارهٔ محاسبهٔ نرخ کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی

---

[۱] موقعیت ضعیف سرمایه بانک‌های بزرگ بین‌المللی در اوایل دهۀ ۱۹۸۰ و نیز وجود اختلاف در سطح بین‌المللی در زمینه تعریف سرمایه و مقررات کفایت سرمایه سبب شد تا کمیته مقررات بانکداری و نظارت بر عملیات بانکی بانک تسویه بین‌الملل (BIS[1]) واقع در شهر بال سوئیس با انعقاد توافقنامه‌ای در مورد استانداردهای کفایت سرمایه مقرراتی را تدوین و در سال ۱۹۸۸ آنرا به بانک‌های فعال بین‌المللی گروه ۱۰ (کشورهای عضو OECD) معرفی نماید. کمیته برای یکسان‌سازی مقررات دو هدف عمده را دنبال می‌کند:

- مقررات جدید موجب بهبود و تقویت سلامت و ثبات سیستم بانکداری بین‌المللی گردد.
- مقررات عادلانه باشد و اعمال آن در بانک‌های کشورهای مختلف از درجه تطابق بالائی برخوردار باشد. به‌طوری که رقابت نابرابر بین بانک‌های بین‌المللی تا حد امکان کاهش یابد.

نسبت کفایت سرمایه از جمله شاخص‌های مالی برای ارزیابی عملکرد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری است، و نشانگر موفقیت و یا عدم موفقیت مؤسسات مذکور در مدیریت ریسک و عملیات پولی می‌باشد. این نسبت بر اساس استاندارد نباید کمتر از ۸ درصد باشد. از سال ۲۰۰۱ بر اساس توافقنامه جدید تحت عنوان بال ۲ تغییراتی در محاسبه نسبت کفایت سرمایه ایجاد شد به‌طوری‌که نه تنها ریسک‌های اعتباری و بازار در محاسبه نسبت کفایت سرمایه مؤثر بوده بلکه ریسک عملیاتی نیز در مخرج کسر کفایت سرمایه جهت محاسبه ارزش دارائی‌های موزن با توجه به ریسک آنها مورد توجه قرار می‌گیرد و از این‌رو روش جامع‌تری به‌منظور شناسائی انواع ریسک بکار گرفته شد.

[2] Capital Adequacy
[3] Tier 1 or Core Capital
[4] Tier 2 or Supplemental Capital
[5] Risk-Weighted Asset (RWA)

www.SID.ir

Archive of SID

به‌شرح زیر مطرح شود:

- مشارکت در سود و زیان[1] (PLS) و عدم اخذ وثیقه در این نوع از معاملات با ضرایب بالاتری از ریسک اعتباری نسبت به بانکداری متعارف همراه خواهد بود.
- مشارکت در سود و زیان به معنای مشارکت هم در سود و هم در زیان است، از این‌رو محاسبهٔ ضرایب ریسک برای دارایی‌های بانک اسلامی می‌بایست به نسبت سهم سپرده‌گذاران و سهم بانک محاسبه شود. به‌بیان دیگر، در محاسبهٔ نرخ کفایت سرمایه می‌بایست میانگین موزون ریسک سهم مشتری از محاسبهٔ کفایت سرمایه در مخرج کسر خارج شود. بنابراین، برای رسیدن به حد مطلوب کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف نیاز به سرمایه کمتری خواهد بود.
- کیفیت سایراقلام دارایی‌ها اعم از بالای خط و زیر خط ترازنامه بانکداری اسلامی همانند بانکداری متعارف دارای ضرایب متفاوت از نظر ریسک اعتباری، عملیاتی و بازار هستند.

حداکثر سازی ارزش افزوده اقتصادی[2](EVA) در بانکداری غیرربوی

منابع پولی قابل سرمایه‌گذاری بانک غیرربوی ناشی از دو منبع سپرده‌های سرمایه‌گذاری مبتنی بر بدهی[3] و سرمایهٔ[4] جزء اول بانک است. بانک اسلامی با در اختیارگرفتن منابع، پس از کسر اندوخته قانونی و یا اندوخته احتیاطی، منابع را در قالب عقود مشارکتی (با سود متغیر) به‌کار گرفته و بازدهی ناشی از سرمایه‌گذاری به‌صورت مشاع و بر مبنای سیستم حسابداری تعهدی را محاسبه و بین سهامدارن[5] تقسیم خواهد کرد. هدف بانک اسلامی حداکثر سازی منافع سهامداران اعم از سپرده‌گذاران و ذی‌نفعان (مالکین قانونی) خواهد بود.

در این بخش با ارائه شاخص ارزش افزوده اقتصادی(EVA) به‌عنوان معیار خلق ارزش به‌دنبال بررسی تطبیقی نظام بانکداری اسلامی و متعارف خواهیم بود. محاسبهٔ ارزش افزوده اقتصادی در ادبیات نظری اقتصاد به روش‌های مختلفی مطرح شده است، به نحوی‌که در تمامی روش‌های ارائه شده هزینهٔ فرصت سرمایه[6] را محاسبه و از سود خالص (سود پس از کسر

---

[1] Profit and Loss Sharing (PLS)
[2] Economic Value Added (EVA)
[3] Debt Capital
[4] Equity Capital
[5] Stakeholders
[6] Opportunity Cost of Capital

www.SID.ir

Archive of SID

مالیات) بنگاه کسر می‌نمایند.[۱] بنابراین، به منظور حداکثر سازی تابع ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در دو نظام بانکداری اسلامی و متعارف ضروری است که تابع هدف ارزش افزوده اقتصادی دو نظام بانکی را بررسی نماییم.

$$EVA = \pi - \bar{r}K \qquad (۳)$$

$\bar{r}$ میانگین وزنی هزینهٔ فرصت سرمایه[۲] (WACC) است که به‌صورت برونزا و از بازدهی بخش حقیقی اقتصاد تبعیت می‌نماید و r_{PLS} نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد است. بنابراین رابطهٔ ۳ ارزش افزوده اقتصادی است که در آن π سود و K سرمایهٔ بانک اسلامی خواهد بود. نرخ بازدهی در سیستم PLS همان نرخ بهره‌وری است در صورتی‌که نرخ بازدهی و یا نرخ بهره در بانکداری متعارف برابر با نرخ بهره بازار به اضافه نرخ ریسک است. از این‌رو، می‌توان براساس روابط زیر نرخ بازدهی دو نظام را تحلیل نمود. تعریف می‌شود که نرخ بازدهی مشارکت در سود و زیان (PLS) برابر با مجموع نرخ بهره بازار(r_m) به‌علاوهٔ امید ریاضی یک انحراف تصادفی است.

$$r_{PLS} = r_m + E(div) \qquad (۴)$$

این انحراف تصادفی شامل ریسک اعتباری به‌عنوان عامل منفی و بازدهی برنامه‌ریزی نشده به‌عنوان عامل مثبت است. برابری بازدهی بخش حقیقی اقتصاد با نرخ بهرهٔ بازار وابسته به جمله انحراف خواهد بود. بنابراین، سه رابطه منطقی زیر را می‌توان نوشت:

I) If E(div)=0 ➔ $r_{PLS} = r_{Con}$

چنانچه امید ریاضی جمله انحراف برابر صفر باشد آنگاه هر دو نرخ به یکدیگر همگرایی خواهند داشت.

II) If E(div)>0 ➔ $r_{PLS} < r_{Con}$

چنانچه انحراف افزایش یابد آنگاه نرخ بازدهی در PLS کمتر از نرخ بازدهی در بانکداری متعارف خواهد بود.

II) If E(div)<0 ➔ $r_{PLS} > r_{Con}$

چنانچه انحراف کاهش یابد آنگاه نرخ بازدهی در PLS بیشتر از نرخ بازدهی در بانکداری متعارف است.

سود از رابطهٔ ۵ که همان تفاوت بین درآمد (TR) و هزینه (TC) است، حاصل می‌شود.

$$\pi = TR - TC \qquad (۵)$$

---

[۱] برای اطلاعات بیشتر به http://www.12manage.com/methods_eva.html مراجعه شود.

[2] Weighted Average Cost of Capital

www.SID.ir

Archive of SID

درآمد مشاع بانک ناشی از منابع پولی در دسترس بانک (FD) و کارمزد و درآمد ناشی از ارائه خدمات و محصولات غیراعتباری(BF) است، که مطابق رابطهٔ ۶ محاسبه می‌شود. r نرخ بازدهی ناشی از سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد است.

$$TR = FDr_{PLS} + BF \qquad (۶)$$

منابع در دسترس بانک از رابطهٔ ۷ محاسبه می‌شود که در آن a نرخ ذخیرهٔ قانونی است که توسط بانک مرکزی به‌منظور سیاست‌های پولی دریافت می‌شود و b نرخ ذخیرهٔ احتیاطی و یا اولیه[1] به منظور پرداخت تعهدات کوتاه‌مدت بانک است.

$$FD = D(1 - a - b_{PLS}) \qquad (۷)$$

هزینهٔ بانک در معادله ۸ نشان داده شده به نحوی‌که شامل هزینه‌های عملیاتی (OC) و هزینه‌های غیرعملیاتی (NOC) است. هزینه‌های غیرعملیاتی دربرگیرندهٔ هزینه‌های کارکنان، اداری و استهلاک است. هزینه‌های عملیاتی شامل هزینه‌های مربوط به ریسک اعتباری (ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول) و ریسک عملیاتی است که در مدل ریاضی آن به‌عنوان ضریبی (θ) از منابع در دسترس برای عرضهٔ تسهیلات اعتباری تعریف و در معادله ۹ نشان داده شده است. در بانکداری اسلامی مطالبات معوق و سررسید گذشته در عقود مشارکتی وجود نخواهد داشت زیرا بانک سود و یا زیان ناشی از مشارکت را به سپرده‌گذار منتقل می‌کند و خود از این معامله کارمزد دریافت می‌نماید. از طرفی به‌دلیل وجود فرآیندهای بررسی اولیه طرح‌های سرمایه‌گذاری و همچنین نظارت‌های مختلف هنگام اجرای طرح در نوع بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) نکول مطالبات در مقایسه با بانکداری متعارف کاهش می‌یابد. از این نظر ضریب θ در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف کاهش می‌یابد. براساس این استدلال رابطهٔ $\theta_{PLS} < \theta_{Con}$ در مقایسه برقرار است.

$$TC = OC + NOC \qquad (۸)$$

$$OC_{PLS} = \theta_{PLS}(1 - a - b_{PLS})D \qquad (۹)$$

جایگزینی روابط بالا در تابع ارزش افزوده اقتصادی سیستم PLS در معادلهٔ ۱۰ نشان داده شده است.

$$EVA_{PLS} = [D_t(1 - a - b_{PLS})r_{PLS} + BF_t - \theta_{PLS}(1 - a - b_{PLS})D_t - NOC_t - \bar{r}K_t] \qquad (۱۰)$$

[1] Primary Reserve

www.SID.ir

Archive of SID

از طرفی هزینه‌های عملیاتی در بانکداری متعارف در رابطهٔ ۱۱ نشان داده شده است.

$$OC_{Con} = [\theta_{Con}(1 - a - b_{Con}) + i]D \qquad (۱۱)$$

که در آن i میانگین وزنی نرخ سود پرداختی به سپرده‌گذاران و r میانگین وزنی نرخ سود دریافتی از وام‌گیرندگان است. تابع ارزش افزوده اقتصادی در این حالت مطابق رابطهٔ ۱۲ خواهد بود.

$$EVA_{Con} = [D_t(1 - a - b_{Con})r_{Con} + BF_t - iD_t - \theta_{Con}(1 - a - b_{Con})D_t - NOC_t - \bar{r}K_t] \qquad (۱۲)$$

رابطه‌های ۱۰ و ۱۲ نمایانگر تابع ارزش افزوده اقتصادی در دو نظام بانکداری PLS و متعارف است. به‌دلایل زیر می‌توان استنباط نمود که ارزش افزوده اقتصادی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود.

- از آنجا که ذخیرهٔ احتیاطی در بانکداری PLS (b_{PLS}) کمتر از بانکداری متعارف است (b_{Con}) از این‌رو، کارایی منابع پولی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود. زیرا به‌دلیل ثبات در جریان نقدی وجوه در بانکداری PLS به‌منظور پوشش ریسک نقدینگی به منابع احتیاطی کمتری نسبت به بانکداری متعارف نیاز است.
- به خاطر فقدان و یا کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول در بانکداری PLS به‌دلیل انجام قراردادهای مشارکتی و نظارت بر جریان سرمایه‌گذاری، ضریب θ_{PLS} نسبت به بانکداری متعارف θ_{Con} کمتر است. از این‌رو، فقدان این نوع دارایی غیرکارامد گردش جریان مالی در بانکداری PLS را در مقایسه با بانکداری متعارف افزایش می‌دهد و این خود موجب افزایش ارزش افزوده اقتصادی در این نوع سیستم بانکداری می‌شود.
- نرخ بازدهی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر است ($r_{PLS} > r_{Con}$) از این‌رو، ارزش افزوده اقتصادی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود.

با بررسی این سه عامل و پارامتر در مدل و همچنین استفاده از استدلال‌های منطقی و ریاضی و تحلیل آن، این نتیجه حاصل می‌شود که ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در سیستم بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود. برای آزمون این فرضیه براساس مطالعات موردی از مصادیق، نگاهی به صورت‌های مالی بانکداری اسلامی بانک RHB مالزی در مقایسه با بخش بانکداری متعارف همان بانک می‌اندازیم.

www.SID.ir

Archive of SID

۴. بررسی تطبیقی برخی از شاخص‌ها در بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف

در جدول ۳ شاخص نسبت آنی در دو بخش بانکداری PLS و بانکداری متعارف برای بانک RHB نشان داده شده است. ضریب b که همان شاخص نسبت آنی است، به‌دلیل ثبات در جریان نقدی وجوه در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف کمتر است. بنابراین، کاهش ضریب b عامل مؤثر در افزایش ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف خواهد بود.

جدول ۳. بررسی مقایسه‌ای سهم دارایی‌های نقد سیستم بانکداری PLS و متعارف (ضریب b)

شرح	بانک اسلامی RHB		بانک سرمایه‌گذاری RHB	
	آخر دسامبر ۲۰۰۶	آخر مارس ۲۰۰۷	آخر دسامبر ۲۰۰۶	آخر مارس ۲۰۰۷
موجودی نقد در بانک‌ها و سایر مؤسسات مالی	۲۱۲۸۳	۳۵۰۳۵	۳۴۱۴۷	۳۵۱۷۷
کل دارایی (به هزار رینگت مالزی)	۸۰۹۲۲۶۵	۸۲۳۹۹۷۱	۶۸۳۴۷۵۶	۷۲۶۷۵۵۰۹
نسبت نقدینگی آنی= دارایی آنی / کل دارایی	٪۰/۲۶	٪۰/۴۳	٪۰/۵۰	٪۰/۴۸

مأخذ: صورت‌های مالی بانک اسلامی RHB و بانک سرمایه‌گذاری RHB [1]

در جدول ۴ به‌طور موردی قسمت دیگری از خصوصیات بانکداری PLS بررسی شده است. کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول و شفافیت در صورت‌های مالی یکی دیگر از خصوصیات بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف است. مطابق جدول ۴ نسبت ذخیرهٔ مطالبات مشکوک‌الوصول به تسهیلات معاملاتی[2] (در بانکداری PLS) و وام‌های پرداختنی[3] (در نظام بانکداری متعارف) در بانکداری PLS به‌دلیل عقود مشارکتی و مضاربه‌ای و نظارت برآن در مقایسه با بانکداری متعارف کمتر خواهد بود. این عامل در افزایش ارزش افزوده اقتصادی بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف نقش معناداری را ایفا می‌نماید.

---

[1] http://www.rhb.com.my/about_rhb/financial/pdf/AC_31_Mar_07_final.pdf
http://rhbislamicbank.com.my/pdf/RHBIB Annual Report 2006_FinSec.pdf
[2] Gross Financing and Advances
[3] Loans and Advances

www.SID.ir

Archive of SID

جدول ۴. بررسی مقایسه‌ای ذخیرهٔ مطالبات مشکوک‌الوصول سیستم بانکداری PLS و متعارف (ضریب θ)

شرح	بانک اسلامی RHB				بانک سرمایه‌گذاری RHB			
	آخر دسامبر ۲۰۰۶		آخر مارس ۲۰۰۷		آخر دسامبر ۲۰۰۶		آخر مارس ۲۰۰۷	
	مبلغ	سهم (درصد)	مبلغ	سهم (درصد)	مبلغ	سهم (درصد)	مبلغ	سهم (درصد)
عمومی	۷۷۰۵۹	۱/۸۰	۷۸۴۷۹	۱/۷۸	۱۰۴۳۲	۱/۳۸	۱۳۱۲۸	۱/۵۹
اختصاصی	۴۸۸۲۲	۱/۱۴	۴۹۳۷۴	۱/۱۲	۹۶۴۵۸	۱۲/۷۲	۶۳۷۲۴	۷/۷۴
کل	۱۲۵۸۸۱	۲/۹۵	۱۲۷۸۵۳	۲/۸۹	۱۰۶۸۹۰	۱۴/۱۰	۷۶۸۵۲	۹/۳۴
مجموع معاملات و یا وام‌های پرداختی (ناخالص) (ارقام به هزار رینگت مالزی)	۴۲۷۳۴۵۴		۴۴۱۶۹۴۵		۷۵۸۱۷۳		۸۲۳۲۳۴	

مأخذ: مأخذ جدول ۳

جدول ۵. مقایسه برخی شاخص‌های مالی بانکداری‌های PLS و متعارف

شرح	بانک اسلامی RHB		بانک سرمایه‌گذاری RHB	
	آخر دسامبر ۲۰۰۶	آخر مارس ۲۰۰۷	آخر دسامبر ۲۰۰۶	آخر مارس ۲۰۰۷
ROA (تأثیرگذار بر ضریب r)	٪۱/۰۷	٪۰/۲۷	٪۰/۹۶	٪۰/۱۵۹
ROE (تأثیرگذار بر ضریب r)	٪۱۳/۲۵	٪۳/۲۸	٪۹/۲۴	٪۱/۶۴
نسبت کفایت سرمایه اصلی(شامل ریسک بازار)[1]	٪۱۷/۷۸	٪۱۷/۳۶	٪۲۰/۲۹	٪۱۸/۵۰
نسبت کفایت سرمایه (شامل ریسک بازار)[2]	٪۱۵/۸۴	٪۱۵/۴۴	٪۱۶/۰۲	٪۱۴/۶

ماخذ: مأخذ جدول ۳

در جدول ۵ برخی از شاخص‌های مالی در دو رویه بانکداری PLS و بانکداری متعارف نشان داده شده است. این شاخص‌ها در دو گروه شاخص‌های سودآوری و کفایت سرمایه در دو نحوهٔ بانکداری بررسی و مقایسه می‌شوند. شاخص‌های سودآوری نسبت بازده دارایی‌ها[3] (ROA) و نسبت بازده ارزش ویژه[4] (ROE) را شامل می‌شوند. مطابق این جدول نسبت‌های سودآوری در

---

[1] Core Capital Ratio (Inclusive of Market Risk)
[2] Risk-weighted Capital Ratio (Inclusive of Market Risk)
[3] Return on Assets (ROA)
[4] Return on Equity (ROE)

www.SID.ir

Archive of SID

بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف بیشتر است. بالا بودن این نسبت‌ها بیانگر بالا بودن کارایی و افزایش ارزش افزوده اقتصادی در نظام بانکداری PLS خواهد بود.

شاخص کفایت سرمایه به‌صورت یکسان در دو نظام و مطابق با استاندارد کمیتهٔ نظارتی بال محاسبه شده است. شاخص اولی نرخ کفایت سرمایهٔ اصلی از نسبت سرمایهٔ جزء اول به دارایی‌های موزون به ریسک محاسبه می‌شود و شاخص دوم از نسبت مجموع سرمایهٔ جزء اول و سرمایهٔ جزء دوم به دارایی‌های موزون به ریسک قابل محاسبه است.

مطابق جدول ۵ نسبت‌های بازده دارایی و بازده ارزش ویژه بانکداری اسلامی در دو مقطع مورد بررسی بیشتر از بانکداری متعارف است. از این‌رو، رابطهٔ $r_{PLS} > r_{Con}$ بیانگر افزایش بازدهی بانکداری مبتنی بر PLS نسبت به بانکداری متعارف است که در صورت‌های مالی دو شیوهٔ بانکداری RHB خود را نشان می‌دهد. نسبت کفایت سرمایهٔ اول (اصلی) و نسبت کفایت سرمایهٔ دوم با احتساب ریسک‌های اعتباری و بازار در بانکداری متعارف بیشتر از بانکداری اسلامی است. بالا بودن این نرخ در بانکداری متعارف ناشی از محاسبهٔ یکسان (مطابق با استاندارد کمیته نظارتی بال) این دو شاخص برای هر دو نوع شیوهٔ بانکداری است. مشارکت در سود و زیان، کاهش ضرایب ریسک و انتقال بخشی از ریسک به سپرده‌گذاران در نظام بانکداری PLS موجب خواهد شد که این شاخص نیز در مقایسه با بانکداری متعارف افزایش یابد.[1] به بیان دیگر، کاهش دارایی‌های کم بازده و پرریسک در قالب مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول، تغییر ضرایب ریسک مبتنی بر استانداردهای اسلامی، انتقال بخشی از ریسک به سپرده‌گذاران موجب خواهد شد تا نرخ کفایت سرمایه در بانکداری مبتنی بر PLS نسبت به بانکداری متعارف افزایش یابد.

۵. خلاصه و نتیجه‌گیری

ویژگی‌های بانکداری مبتنی بر مشارکت در سود و زیان (PLS) موجب خواهد شد که ارزش افزوده اقتصادی (EVA) به‌عنوان شاخصی برای خلق ارزش در این شیوهٔ بانکداری نسبت به بانکداری متعارف بیشتر باشد. عوامل مؤثر بر ارزش افزوده اقتصادی در قالب شاخص‌های مختلف مدیریت ترازنامه در این مقاله از مناظر بهینه سازی اقلام دارایی‌ها، کاهش ریسک اعتباری و افزایش شفافیت و همچنین افزایش نرخ بازدهی مورد توجه قرار گرفته شده است. کاهش نوسانات جریانات پولی و ثبات آن در بانکداری PLS موجب کاهش ذخیرهٔ احتیاطی

---

[1] در این باره ضروری است سازمان‌های بین‌المللی مانند IFSB و AAOIFI نسبت به تدوین استانداردهای ارزیابی و عملکردی مخصوص بانک‌های اسلامی به‌منظور ایجاد تعامل بیشتر بانک‌های اسلامی در سطح بین‌المللی طراحی و اعلام نمایند.

www.SID.ir

Archive of SID

نقدی به‌منظور پوشش ریسک نقدینگی می‌شود. از طرفی با آزاد شدن این نوع از دارایی‌ها و خرید دارایی‌های با بازده بیشتر، موجب افزایش ارزش افزوده اقتصادی خواهد شد. ویژگی مشارکت در سود و زیان و ضرورت نظارت مداوم در سرمایه‌گذاری از جمله عوامل مؤثر بر حذف و یا کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول و همچنین افزایش شفافیت در صورت‌های مالی بانکداری مبتنی بر PLS خواهد بود. نبود این نوع از دارایی‌های غیرکارامد و گردش صحیح و سالم منابع موجب افزایش بازدهی و در نهایت افزایش ارزش افزوده اقتصادی در این شیوه از بانکداری خواهد شد. افزایش ثبات و سلامت مالی در بانکداری مبتنی بر PLS از طریق افزایش بازدهی و کاهش ریسک دست یافتنی است.

بررسی و مطالعهٔ صورت‌های مالی دو نظام بانکداری RHB گواهی بر ادعای افزایش خلق ارزش از طریق شاخص ارزش افزوده اقتصادی در بانکداری مبتنی بر PLS در مقایسه با بانکداری متعارف است. بررسی مقایسه‌ای یکی دیگر از شاخص‌های ارزیابی سلامت مالی دو شیوهٔ بانکداری نسبت کفایت سرمایه است. این نسبت با منظور نمودن خصوصیات بانکداری مبتنی بر PLS که می‌بایست در تعریف مجدد ضرایب ریسک، کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول، تغییر کیفیت دارایی‌ها از منظر ریسک و افزایش بازدهی مورد توجه قرار گیرد، موجب افزایش نرخ کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی نسبت به بانکدار متعارف خواهد شد. محاسبهٔ یکسان و مبتنی بر استانداردهای کمیته بال موجب انحراف در بررسی‌های مقایسه‌ای مالی بانک‌ها خواهد گردید. در این میان سازمان‌های اسلامی بین‌المللی مانند AAOIFI وIFSB و همچنین IDB در تدوین این نوع از استانداردها نقش ممتازی را خواهند داشت. استفاده از استانداردهای تدوین شده از سوی سازمان‌های بین‌المللی مانند کمیتهٔ نظارتی بال با رعایت اصول و چارچوب نظری بانکداری اسلامی به‌منظور ایجاد تعامل و یکپارچه سازی با بانکداری بین‌المللی مفید به نظر می‌رسد.

www.SID.ir

Archive of SID

مآخذ

بیدآباد، بیژن، و همکاران. (۱۳۸۷). طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS). اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران.

بیدآباد، بیژن، و الهیاری فرد، محمود (۱۳۸۴). فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق سازوکار مشارکت در سود و زیان (بانکداری اسلامی). *فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین*، ۱(۳)،۱-۳۷.

بیدآباد، بیژن، و هرسینی، عبدالرضا. (۱۳۸۲). *تحلیل فقهی ـ اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستی‌های فقه متداول در کشف احکام شارع.*

http://www.bidabad.com/doc/reba9.html

بیدآباد، بیژن، و هرسینی، عبدالرضا. (۱۳۸۲). شرکت سهامی بانک غیرربوی و بازبینی ماهیّت ربوی و غیرربوی عملیّات بانکی متداول. *مجموعه مقالات سومین همایش دوسالانهٔ اقتصاد اسلامی نظریهٔ اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران*، ۴-۳ دی ۱۳۸۲، پژوهشکدهٔ اقتصاد، دانشگاه تربیّت مدرس، ۲۲۴-۱۹۳، تهران. http://www.bidabad.com/doc/sherkat6.htm

دارمین، جین، و بیسادا، یوسف قف. (۱۳۸۵). *مدیریت دارایی و بدهی*. ترجمهٔ سید حسین صحاف رضوی، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تهران.

هدایتی، علی اصغر، سفری، علی اصغر، کلهر، حسن، و بهمنی، محمود. (۱۳۸۱). *عملیات بانکی داخلی ـ۲*. *مؤسسه عالی بانکداری ایران*. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

Bidabad, B. (2004). Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September. Reprinted in: National Interest. *Journal of the Center for Strategic Research*, 2(1), Winter 2006, 72-90. Tehran, Iran. Web site: http://www.bidabad.com/doc/reba-english-4.html

Fraser, D. R., Gup, B. E., & Kolari, J. W. (2001). *Commercial banking the management of risk*. South-Western College.

Web site: http://www.rhb.com.my/about_rhb/financial/pdf/AC_31_Mar_07_final.pdf

Website:http://rhbislamicbank.com.my/pdf/RHBIB%20Annual%20Report%202006_FinSec.pdf

www.SID.ir